

COMUNICACIÓ

Emília Olivé (Societat Catalana de Filosofia): *La crisi moderna de la bondat. A propòsit de Dogville*

La modernitat il·lustrada sempre ha mantingut una relació «dia-
lèctica» amb els seus propis ideals, amb la clara consciència que
en allò mateix que defensa hi ha la llavor de la seva possible des-
truïció. Aquesta escissió tràgica ha il·luminat la negativitat dels
ideals moderns (en el sentit més kantian del terme); i així hem après
a llegir la diferència en el si mateix de la identitat; l'alteritat en la
ipseïtat; la falsedat i l'error en el cor mateix de la veritat; hem vist
la lletjor contaminant la bellesa i, per últim, hem descobert la maldat
en el si de la pròpia bondat. D'aquesta llista de pseudo-transcen-
dentials «negatius», m'interessa centrar la **bondat**, i com la mateixa
il·lustració que la reivindica com a pròpia, també la qüestiona com
mai, tot advertint del caràcter aporètic (paratàctic, diria Adorno)
del seu fonament. Per ser molt breus: la reivindicació del deure
moral (kantian) per part d'Eichmann enmig d'Auschwitz!

D'això últim tracta el film de Lars von Trier, *Dogville* (2003): de
com de devastadora pot arribar a ser la «bondat»! A més de les
lectures polítiques, religioses o de gènere que se li poden fer, el
mateix director en justifica una de moralitzant quan sosté que volia
fer «un conte universal d'éssers humans (normals) amb defec-
tes», que posats en situació extrema («per un guionista pervers») haguessin d'escollir, i ho fessin contra l'ètica i el sentit comú. En el
film s'expliciten dos dels rostres moderns de la bondat: l'ideal del
«bon salvatge» rousseauian, encarnat pels habitants del poble
mateix; i l'ideal kantian de bondat: el «buenazo» lliurement sotmès a
la norma del deure moral, la voluntat quasi santa que representa la
protagonista, Grace. En els dos casos emergeix la «dialèctica de la
il·lustració» (quan Kant i Sade estan a tocar!): *Dogville* com a
metàfora d'una consciència il·lustrada en la qual la bondat absolu-
ta genera una maldat també radical. En poques paraules: la pel·lícula
explica que no es pot ser tan bo, perquè això desencadena la mal-
dat dels altres; la presència d'una bona voluntat portada al límit de
la pèrdua de la dignitat, excita les més baixes passions i la manca

de respecte dels altres. I és que una voluntat santa és una exigència insuportable pels altres, que només som una «mica» bons (que la santedat excita la maldat ho sabem prou bé per les representacions pictòriques dels màrtirs cristians: desenes de sants i santes enmig de sàdics i «atractius» martirologis). En definitiva, Grace esdevé un mirall moral insuportable.

Sobre la forma del film

Abans d'explicitar el contingut de la pel·lícula, crec que cal esmentar alguns dels aspectes formals més interessants. Von Trier diu que fa «film-fusió»: un mena de gènere artístic que sintetitza tres grans arts narratives com són el cine, el teatre i la literatura, per tal de construir un gran relat que propiciï «una petita reflexió filosòfica sobre el cine». Per això *Dogville* és una barreja de modernitat i tradició, de novel·la decimonònica i teatre de Brecht. A una arquitectura narrativa del s. XIX (una durada de 3 h, una divisió en capítols amb títols explicatius que creen expectatives en l'espectador, un to de fauna moralitzant i, a més, la presència d'un narrador omniscient i maliciós que comenta els actes i reflexions dels protagonistes) s'hi afegeix la voluntat explícita de seguir un teatre-cine d'idees a l'estil de Brecht, on tingui un paper central la crítica social al sistema que explota i humilia sense pietat. També és herència brechtiana la posada en obra del «distanciament dramàtic»: amb un espai despulat, minimalista, i una veu en off que reflexiona amb nosaltres i atura sovint l'acció; un distanciament irònic que tanmateix no defuig el realisme i l'estil del «documental», on l'espectador assisteix «allà» als esdeveniments que es relaten, de manera directa i gens passiva, portant-los més enllà dels límits de la pantalla i de la història, cap a un horitzó crític que (en termes de Benjamin), també formaria part del contingut de veritat de l'obra d'art.

El film arrenca de manera magistral amb la veu en off que ens informa que ens disposem a veure i escoltar un relat que té 9 capítols i un pròleg. El narrador omniscient parla des d'un pla de càmera que és un **picat absolut** sobre el poble, unes «tomes zenitals» pròpies de la perspectiva reservada als déus; i el poble apareix com un esquemàtic «mapa de geografia»: cases i carrers pintats amb guix blanc sobre un terra fosc, una gran «habitació negra»

despullada, oberta, que permet veure simultàniament què passa a diferents moments i nivells; una absoluta transparència que evita qualsevol element escènic que impedeixi centrar-nos en les idees, en l'actor i en l'acció. Aquesta total visibilitat (que paradoxalment crea una sensació claustrofòbica creixent), sense res que quedi mai fora de càmera, vol reproduir la mirada omniabarcadora de Déu i el desig del panòptic en l'ull de l'espectador modern. Amb aquesta nuesa escènica, von Trier vol deixar a la intempèrie la intimitat dels personatges, per tal de despullar la societat fins al cor de la seva moralitat, despullar els fonaments ètics i ideològics d'un poble en plena desfeta cívica i moral. En la mateixa direcció és important la gestualitat dels actors, continguda i pausada, el ritme assossegat de la pel·lícula (amb exquisida música de fons abarrocada), que remarca encara més la inquietant dosi de violència que plana durant tot el film: un malestar que augmenta de ritme fins a esclatar en un *crescendo* final molt violent. Tot plegat una metàfora de les contradiccions modernes que el film vol desocultar.

Sobre el contingut del film

Dogville ens explica la història de Grace, una jove de bondat estoica, que fuig del seu pare, que és un gàngster pragmàtic i sense escrúpols morals. En la seva fugida arriba a Dogville, un poblet en decadència de les Rocalloses, prop d'una mina de plata abandonada i al final d'una carretera secundària: on la gent malviu miserablement, i que accepten amagar-la del pare i la policia corrupta a canvi que ella treballi un hora a la setmana per a tots ells. *Dogville* és la metàfora d'un món petit, mesquí, limitat, sense cap horitzó en perspectiva; escenari perfecte del «no way out» sense futur. Però també representaria un quasi idíl·lic «estat de natura», els habitants del qual foren persones bones i honrades, que viurien adaptades a la naturalesa, segons l'ideal de la més absoluta simplicitat, també en l'ordre moral. Dogville proposa una relectura d'aquest «bon salvatge» rousseaunià, destacant-ne les contradiccions: el «còctel explosiu» que suposa la gent normal i corrent, naturalment bona, però pobre (en tot i de tot), que viu sempre atemorida i presonera d'expectatives materials i morals farcides de mesquinesa.

Fins aquí arriba Grace, la protagonista, fugint de la maldat que comporta la societat, representada pels gàngsters que capitaneja

el seu propi pare, cercant refugi en un poble que és l'última frontera de la bondat (mite del retorn a la naturalesa que ha il·luminat moltes de les utopies de la modernitat). Grace accepta el «pacte» de bon grat i comença a servir tothom: a la dona devota plena de prejudicis que té cura de la parròquia; al cec que no vol reconèixer la seva impotència; a la mare de família de 7 criatures, benpensant i amb ideals pedagògics il·lustrats; al pare de família frustrat i desenganyat del món i de la societat; al camioner miserable i inculte que es satisfà només visitant el bordell; a la noia negra, encantada de tenir una esclava de pell blanca... I tots ells «supervisats» per Tom, l'arquetip (paròdic) del filòsof frustrat i pedant (de fet només ha escrit dues paraules del seu assaig: «gran i petit»); que s'ha erigit en consciència moral de la gent del poblat; que com si fos un predicador, organitza periòdiques reunions a la missió per tal de promoure el «rearmament moral». La feina de Tom és en un mot: «il·lustrar» (educar) la gent del poble, encara que sigui contra la seva voluntat.

Però la catarsi es desencadena el 4 de juliol (la diada nacional), quan torna la policia amb un cartell on diu que se la busca (wanted!) com a delinqüent perillosa per un atracament (òbviament, tot fals). Dogville decideix no entregar-la, però com que «senten» que han comès un delictes, li demanen una compensació: que treballi encara més per ells; «quid pro quo», li retreuen, a la qual cosa ella respon premonitòriament: «parleu igual que els gàngsters». Tanmateix, accepta el nou pacte. A partir d'aquell moment, s'ha obert la «veda» i tots es disposen a abusar de la seva bondat i disposició a satisfer les necessitats i desitjos dels altres, tothom l'explota descaradament: li fan xantatge amenaçant amb entregar-la a les autoritats corruptes; la tiranitzen creant-li «mala consciència» per haver-los fet cometre una mala acció, davant de la qual demana insistentment perdó, perquè se sap en deute i paga pena per la seva mala acció (la del poblat). Tota la bondat inicial (parroquiana i devota), deixa pas a la maldat extrema: intolerància, explotació, abús, humiliació, violència: «Grace estava exposada i desprotegida com la poma al jardí de l'edén», diu la veu en off, carregant la història de ressonàncies bíbliques. La mateixa veu ens explica que Dogville «ensenya definitivament les dents» quan tots els homes del poblat la violen sistemàticament; la carreguen de cadenes als peus i

al coll (com els presoners de Plató!) perquè no pugui escapar; les dones la humilien i li fan pagar el fet de ser ella «l'obscur objecte de desig» (l'episodi en què la mare dels 7 nens posa a prova el seu estoïcisme, trencant-li, una a una, les 7 figuretes infantils que Grace ha anat atresorant al llarg de la seva estança –segells del pacte que la unia a la gent del poblat–, és d'un sadisme indescriptible!). I tots aquests actes els nens els celebren cada vegada amb un festiu toc de les campanes de la parròquia!

Quan el grau de mala consciència és tan elevat que es fa insuportable en la gent de Dogville i en Tom (que s'ho ha mirat tot des de la seva atalaya moral), decideixen desfer-se d'ella i entregar-la a les autoritats, és a dir, al pare mafiós. Mentre Dogville n'espera la visita, Grace vaticina «aquí no dormirà ningú», paraules premonitòries que a més denoten un perceptible canvi d'actitud en ella. En efecte, de cop entén que la gent de Dogville i el seu pare són iguals, que ha estat víctima de la mateixa maldat que defugia. I com si de cop recuperés la dignitat arrabassada amb l'exercici de la maldat (bondat?), afirma: «vull fer que el món sigui millor; si un poble pogués desaparèixer per beneficiar al món, fóra aquest». Interpretant els seus desitjos, el pare ordena cremar el poble i matar tots els habitants; Grace es mirarà la matança dels del cotxe i només es reservarà el tret de gràcia d'en Tom («algunes coses les has de fer tu mateixa», ens diu), i en justa compensació Grace demana que els 7 nens de la família els matin un a un davant la mare, per tal de posar a prova també el seu estoïcisme, la capacitat de contenir les llàgrimes («li dec això», diu de nou amb sadisme).

La conversa filosòfica amb el pare al final de la pel·lícula palesa l'aporía que entranya aquesta posició moral: l'acusa d'arrogància moral. En efecte, Grace és una dona fràgil i de «bon cor» que fuig d'un món dolent (dominat per mecanismes racionals i mafiosos), però la seva bondat és tan irrenunciable, que té un punt d'arrogant: com a estoica irreprotxable, ningú no pot rivalitzar amb ella en rectitud; és molt inflexible amb ella mateixa i es viu moralment superior als habitants del poblat, que no saben distingir entre el bé i el mal. Grace personifica ideal del «buenazo» kantian: aquella voluntat (quasi santa) que sacrifica la felicitat en pro de la bondat radical, que viu en l'estricta compliment de l'imperatiu categòric rigorós. Tanmateix *Dogville* ens adverteix que una moralitat tan

extrema en la bondat, a més d'inhumana, corre el risc de desencadenar tota la maldat del món. Aquesta ha estat la paradoxa d'uns ideals moderns i il·lustrats, en la llavor dels quals germinava el seu contrari.

Finalment el narrador omniscient tanca el film amb la següent reflexió moralitzant: «*Si Grace havia abandonat Dogville, o pel contrari Dogville l'havia abandonat a ella i al món en general, és una pregunta molt astuta i de la qual pocs en traurien profit si fos plantejada, i menys encara si fos resposta. De fet, no s'ha respost aquí*». El que potser no es pot respondre aquí, ni enlloc, és per què la bondat és tan difícil de realitzar? per què està tan propera la frontera que separa la bondat de la maldat? per què a la modernitat il·lustrada li va resultar tan fàcil esborrar els límits que separaven la bondat de la maldat absolutes?

peu fotografia?